

EKONOMSKA PODLOGA HRVATSKOG PITANJA, Rudolf Bićanić, 2004, Dom i svijet i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 252 str.

Prikaz*

“Jedan glomazni, tromi, lijeni, indiferentni, do očaja formalistički, neekspeditivni, nepraktični, neracionalni i ignorantski, a strašno skupi birokratski aparat s orijentalnim tradicijama, metodama i moralom, koji se samo mazivom može da pokreće, koji se održava samo ličnim protekcijama ili pak strada od ličnih i partijskih osveta, a koji još uz to drži u svojim rukama čitavu moć i vlast u državi, od najkрупnijih državnih poslova, radova i liferacija, do najsitnijih bagatela namještanja i premještanja državnih namještenika ili malih obrtnih dozvola, najpodesniji je milieu za korupciju, koja se odatle kužno širi po cijeloj državi. Kad se k tome ovakovoj birokraciji dade u ruke nesavremene, nejasne, dvosmislene, krute, nepraktične i tzv. ‘stroge’ zakone i jedan labirint ‘uredaba, pravilnika, naređenja i rješenja’, koja se mogu tumačiti i primjenjivati na najraznoličnije načine i formule, onda je jasno, da se to može po miloj volji – kad god nekome uredba – pretvoriti u najuspješnije sredstvo izrabljivanja i ucjene.” Ako ste možda na trenutak pomislili kako se ovaj poduži citat odnosi na tranzicijske probleme hrvatskog društva i državne uprave, pogriješili ste. Ta je dijagnoza dana tridesetih godina prošlog stoljeća iz pera uglednoga hrvatskog ekonomista i polihistora Rudolfa Bićanića (1905-1968) u knjizi *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*.

Bićanić se rodio i odrastao u Bjelovaru, školovao se u Zagrebu i Parizu, a njegov je doprinos hrvatskoj znanosti osobito velik na polju demografije, agrarne ekonomije, ekonomske povijesti, vanjske trgovine, teorije tržišta, planiranja i sociologije, a jedan je i od pionira u proučavanju informatike. Taj je svestrani znanstvenik ujedno bio i energičan i strastven političar te je i sam iskusio gorku sudbinu koja je znala snaći tadašnje oporbenjake u međuratnom razdoblju – dugogodišnji zatvor i političko izgnanstvo. Kao jedan od prvaka HSS-a djelovao je pri izbjegličkoj vladi u Londonu, a nakon završetka ratnih operacija u Jugoslaviji vratio se u domovinu, gdje se približio novouspostavljenom režimu te se otvoreno i javno distancirao od politike dr. Vladka Mačeka. Bićanić je u poslijeratnom razdoblju postao sveučilišnim nastavnikom na Pravnom fakultetu u Zagrebu i tu je svojim strpljivim pedagoškim radom odgojio naraštaje studenata. Njegovi se studenti

---

* Priljeno (*Received*): 30.11.2006.
Prihvaćeno (*Accepted*): 6.12.2006.

i danas sa simpatijama sjećaju kako bi ih u subotnje jutro znao povesti na tržnicu Dolac, gdje su zapisivali i uspoređivali cijene pojedinih proizvoda u rasponu od nekoliko sati i na taj im je način živopisno obrazlagao zakone ponude i potražnje.

Nasuprot uobičajenim stereotipima o ideološkoj i stranačkoj razjedinjenosti Hrvata, u međuratnom je razdoblju (posebice tridesetih godina 20. stoljeća) došlo do golemog stupnja političke homogenizacije hrvatskog naroda, koji je iskazivao plebiscitarnu izbornu potporu HSS-u. Taj masovni politički pokret utemeljio je i vodio Stjepan Radić, a nakon njegove nasilne smrti vodstvo je preuzeo Vladko Maček. Stvaranje jugoslavenske državne zajednice bilo je ispunjenje želja hrvatskih političkih elita koje su u povezivanju s ostalim južnoslavenskim narodima vidjele jamstvo definitivnog rješavanja nacionalnog pitanja. Razočaranje će biti golemo, a kao prvorazredno političko pitanje nove državne zajednice pojavit će se tzv. hrvatsko pitanje. Radić će to pitanje na svojim turnejama po Zapadnoj Europi i tadašnjoj sovjetskoj Rusiji pokušati i internacionalizirati, a sve do smrti ostao je vjeran miroljubivim gandijevskim metodama koje su se iscrpljivale u građanskom neposluhu i parlamentarnoj kombinatorici. Tim će metodama vjeran ostati i njegov nasljednik Maček, koji će stranku uspjeti sačuvati za vrijeme diktature i sve do povratka ustavnosti. I upravo će činjenica da je s Mačekom godinu dana zajedno dijelio zatvoreničku ćeliju u mitrovačkoj kaznionici biti sudbonosna za mladog Bićanića. Impresioniran njegovim političkim shvaćanjima, nakon izlaska iz zatvora pridružio se HSS-u, u kojemu je postao tajnikom stranačkog Odbora za pomoć pasivnim krajevima, a unutar Gospodarske sloge osnovao je i Zavod za proučavanje seljačkoga i narodnoga gospodarstva u kojemu je okupio tim mladih sociologa, ekonomista i agronoma, koji se smatra i pretečom današnjega Ekonomskog instituta u Zagrebu. Bićanić je pješice obišao sve naše nerazvijene ili pasivne krajeve i svoja je zapažanja iznio u dvije knjige s naslovom *Kako živi narod*, objavljene 1936. i 1939. godine. Te su knjige potresno svjedočanstvo o materijalnim uvjetima života većine hrvatskog naroda tog vremena. Svu surovost te realnosti Bićanić nam je ilustrirao podatkom prema kojemu tri četvrtine svih Hrvata nemaju vlastitog kreveta, a u najzabitijim i najsiromašnijim krajevima ljudi uglavnom spavaju na podu, a kao jastuk im služi kamen. Iskustvo koje je stekao u pasivnim krajevima (Bićanići su podrijetlom iz Like, tzv. hrvatske Sparte) u Bićanića je trajno razvilo poseban socijalni senzibilitet i brigu za čovjeka kao najveću vrijednost. Ipak, najpoznatija Bićanićeva knjiga iz tog razdoblja je knjiga *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*, koja je izašla 1938. godine i odmah potom bila zabranjena, a njezino je drugo izdanje, s Mačekovim predgovorom, izašlo sljedeće godine.

Djelo je u samostalnoj Hrvatskoj ponovno objavljeno čak dvaput, i to 1996. godine u aranžmanu Pravnog fakulteta u Zagrebu i nakladničke kuće Organizator, te 2004. godine, u još jednom zajedničkom izdavačkom pothvatu, i to Ekonomskog fakulteta u Zagrebu i nakladničke kuće Dom i svijet. Posljednje izdanje sadržava iscrpan predgovor koji je napisao prof. dr. Uroš Dujšin, a sama je Bićanićeva knjiga, uz predgovor i uvod, podijeljena na tri dijela.

Već u predgovoru autor nas upoznaje s osnovnim ciljem knjige, a to je “potreba za iznošenjem sakupljenog materijala o ekonomskoj podlozi hrvatskog pitanja, tj. o onim ekonomskim činjenicama i postupcima državne ekonomske i financijske politike, koji su razlogom nezadovoljstva Hrvata s današnjom državnom organizacijom”. Autor u uvodu

donosi brojčane odnose Hrvata i Srba te drugih naroda i narodnih manjina u tadašnjoj Jugoslaviji te nas upoznaje s ekonomskom važnošću hrvatskih i prečanskih krajeva (krajeva koji su iz srbijanske vizure preko Save, Dunava i Drine) u odnosu prema ostatku države. Ti su krajevi bili ekonomski najvažniji dijelovi države. U prvom dijelu knjige s naslovom *Iskorišćavanje hrvatskih krajeva ili trgovina sa žrtvama Srbije* prikazana je likvidacija staroga ekonomskog sustava baštinjenoga iz dvojne monarhije i početak uspostave sustava eksploatacije prečanskih krajeva u novoj državi. Posebno je zanimljiv primjer zamjene krunskih za dinarske novčanice i analiza financijskih operacija kojima je obavljena pljačka stanovništva. Kad je riječ o poreznom sustavu u novoj državi, njegova je zamršenost, uz nesposobnost administracije, dovela do golemog nereda i do potpune nesigurnosti i neizvjesnosti u smislu prava i obveza poreznih subjekata. Prema podacima završnih računa, Hrvatska je tako plaćala dvaput, Slovenija gotovo triput, a Vojvodina pet puta veći porez po stanovniku negoli Srbija. U drugom dijelu knjige s naslovom *Priča o državnom i narodnom jedinstvu ili srbijanska hegemonija kao sistem* autor donosi prikaz sustava eksploatacije na temelju analize osobnih i materijalnih izdataka državnog proračuna. Taj se sustav posebno očituje u investicijskoj politici. Tako je u razdoblju između 1925-1934. država za Srbiju utrošila tri puta više novca negoli za Hrvatsku, čime je zanemarena izgradnja i održavanje luka na jadranskoj obali, dok su u Beogradu poduzeti ambiciozni građevni pothvati. Zatim je prikazana struktura državnih prihoda, i to na osnovi prihoda koje država dobiva od neposrednih i posrednih poreza te od monopola. Uz nejednako raspodijeljeno porezno opterećenje porezni obveznici nikad nisu znali koliko su poreza dužni i jesu li sigurni od daljnjih uznemiravanja poreznih vlasti, što je bio i jedan od glavnih uzroka velikom nezadovoljstvu građana novom državom. U trećem dijelu knjige s naslovom *Posljedice i perspektive ili pokušaji srbijanskog imperijalizma* iznesena je porazna ekonomska bilanca Hrvatske u zajedničkoj državi. Knjiga završava svojevrsnim punkcijama kojima nam se, konačno i nepovratno, ideologija narodnoga i državnog jedinstva, koju je proklamirala vladajuća garnitura, prikazuje kao potpuna opsjena iza koje se krije brutalni sustav izrabljivanja hrvatskih i prečanskih krajeva.

Knjiga je slojevita ekonomska, politološka i sociološka studija napisana na temelju dugogodišnjega strpljivog prikupljanja i analize statističkog materijala. Opremljena je brojnim tablicama, grafikonima i crtežima kojima se sugestivno prikazuju rezultati tih analiza. Ona je ujedno i jedno od najznačajnijih djela hrvatske ekonomske baštine.

Bičanićeva knjiga *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja* značajno je vrelo za upoznavanje političke povijesti monarhijske Jugoslavije. Zanimljivo bi bilo uz tu knjigu pročitati i knjigu Milana Stojadinovića *Ni rat, ni pakt*, memoarsko djelo u Bičanićevoj knjiži mnogo puta prozvanoga jugoslavenskog premijera, i njegovu argumentaciju o određenim političkim potezima usporediti s Bičanićevom. Vrijedno je uložiti taj trud kako bi se dobio izbalansiran i nepristran pogled na prošlost.

Sadržava li Bičanićeva knjiga i danas određenu svježinu i aktualnost? Posebna je vrijednost knjige u tome što je autor pri interpretaciji ekonomskog sistema jedne višenacionalne države izbjegao zamku da te odnose promatra kroz prizmu međunacionalnih sukoba i isključive dominacije jedne nacionalne skupine nad drugom, već je ispravno uočio da je srž tih problema u odnosima političkog centra i periferije te države. Naime, iz drža-

vnog je centra srbijanska politička i financijska oligarhija provodila kolonijalnu politiku prema hrvatskim, ali i svim prečanskim krajevima, tj. i prema srpskom pučanstvu tih krajeva. Danas, kada se Hrvatska nalazi pred sudbonosnim trenucima i odlukom o životu u državnoj zajednici (EU) u kojoj će također imati položaj zemljopisne i ekonomske periferije, vrijedno je uzeti u obzir i Bićanićeve analize.

Joško Pavković